

ҚАЗАҚТЫҢ ҚОЛӨНЕРІ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Н.М.Адамқұлов -

*Абай атындағы ҚазҰПУ, «Этнокөркемәдениет» ОҒШО
доценті, п.ғ.к.*

«Қазақтың сәндік қолөнері жайлы ой-пікірлер» мен олардың ерекшеліктері туралы мағлұматтар, сонау ерте заманнан бастау алады Қазақ даласындағы ұлы ғалымдар Әл-Фараби, Дәруіш Әли т.б. аспаптардың теориялық және тәжірибелік негіздерін дамытуда қомақты еңбектер жазып қалдырды». Қазақтың қолөнер бұйымдарының шығу тегі, тарихы, дамуы, оның түрлері мен ерекшеліктері, халық шеберлерінің әдіс-тәсілдері жайлы Қ. Арғынбаев, А. Жұбанов, Ө. Жәнібеков, Ө. Марғұлан және т.б. ғалымдар өз зерттеулерінде жан-жақты қарастырған. Ал кейінгі кезде қазақтың қолөнер туындылары түрлерінің жасау технологиясын О.Бейсенқұлов, С.Медеубекұлы, З.Жанұзақов, С. Шалтабаева, Т. Әміреева, және т.б. әдістемелік еңбектерінде дәйектеген. Ал қолөнер негіздері арқылы еңбекке тәрбиелеу мәселері ертедегі XVI ғасырдың ойшылдары Ш.Фурье, Роберт Оуэн және Сен-Симон еңбектерінде балалардың жан-жақты қабілетін дамыту, яғни оларды біліммен қаруландыру, өмірге, еңбекке даярлау, жалпы тәрбиеге байланысты тұжырымдамалар берген.

Қазақ халқы күнделікті тұрмыс тіршілікке қажетті бұйымдар жасап, азық-түлік өнімдерін өндірумен қатар, сән-салтанат та құра білді. Оларға қажетті әшекей бұйымдарды сырға, сақина, білезік, ат әбзелдерін соқты. Біз бұдан халық шығармашылығының қай түрін алсақ та, ешқайсысы бір-бірінен алшақ кетпей, тығыз дамығанын көреміз. Ал қыш өнері сонау біздің дәуірге дейін келе жатқандығы бәрімізге белгілі. ҚР орталық мұражайында б.д.д. I-III ғасырлардағы ыдыстар, тостаған, құмыралар, саптаяқтар, тегенелер тіпті X-XII ғасырлар мөлшеріндегі қыштан жасалған су құбырлардың қазбалары, еліміздің бұл материалымен біте қайнасып, өндірістің көптеген салаларында пайдаланылғаны айғағы. Халқымыз «Бесік», «Шаңырақ», «Кереге», «Ер тоқым», «Қобыз», «Домбыра», «Қыш бұйымдарынан Тостаған», «Тегене», «Саптаяқ» және т.б. сияқты көптеген бұйымдарды отын ретінде пайдаланбақ түгіл, оларды босағаға да қоймаған. Оларды қадір-қастерлеп көшкенде өздерімен бірге ала жүрген. Қазіргі кезде егеменді ел болғалы бері барлық бағдарламалар, оқыту жоспарлары өзгеріп көптеген өзгерістер енгізілді. Білім беру жүйесінде жана талаптардағы стандарттар, мемлекет тіліндегі жалпы білім жүйесіне арналған оқулықтар, дидактикалық материалдар, әдістемелік нұсқаулар, кәсіптік білім мен жоғарғы оқу орнына арналған оқулықтар барынша жарыққа шығып жатыр. Аталған мамандықтарды дайындау жүйесінде Мемлекеттік стандартқа байланысты оқулықтармен, оқу-әдістемелік кешендермен, бейне-таспа фильмді әртүрлі көрнекті оқыту құралдарымен, электронды оқулықтармен, энциклопедиялық

анықтамалармен, толықтырылса оқушыларға, болашақ мамандарға білім беру сапасы арта түседі. Сондай-ақ технология мамандықтарына қазіргі жетілдірілген қажетті механикалық құрал-жабдықтар мен шикі заттармен қамтамасыз етілетін арнаулы мекеме (бұрынғы кеңес одағындағы сұраныстарды қабылдап Облысты, Республиканы оқулықтармен, көрнекті құралдармен, қолмен жұмыс істейтін және механикалық құралжабдықтармен қамтамасыз етілетін қоймалар), ұйымдастырылса, жалпы білім жүйесін дамытуға, ұлттық қолөнер бұйымдарын жасауда басым-көптеп оқытуға мүмкіндік туар еді. Әсіресе технология сабағына қажетті арнаулы дайындалатын қолмен және механикалық өндеуге арналған құралжабдықтардың, олардың техника қауіпсіздігі плакаттары оқу процесінде өте маңызды орын алады. Кезіндегі Кеңес дәуірінің оқу плакаттары, ағаштың түрлері, жалғамдары, қасиеттері т.б. өте құнды есептелетінді, сондай білім беру әдістемелерін қайта жаңғырту қажеттігі мектептерге өте қажет.

Еңбек тәрбиесінің негіздері туралы И.Ф.Гербарт, Жан-Жак Руссо, Н.Г.Чернышевский, Н.А. Добролюбов, К.Д. Ушинский, А.С. Макаренко, және т.б. қоғам қайраткерлері мен педагогтардың еңбектерінен құнды деректер табамыз. Осы бағытта Абай Құнанбаев еңбек тәрбиесі жөнінде нақыл сөздері және қазақ ойшылары мен демократ – ағартушылары Ш.Құдайбергенов, А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, М.Дулатов т.б. қазақ халқының білімі мен өнеріне, әдет-ғұрпына, салт-санасына байланысты мол рухани мұралар қалдырған. Жалпы білім беру, орта-кәсіптің, жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдер дайындау барысында қазақтың ұлттық қолөнерін жасату арқылы еңбекке тәрбиелеу жүйесі теориялық және практикалық тұрғыдан оқыту процесінде әлі де болса нақты зерттеле қойған жоқ. Оның ең басты себебі, жоғары оқу орындарындағы мамандандыру пәні оқытушыларының және қазақ мектептерідегі, сурет-сызу, технология (еңбек пәні) мұғалімдерінің қолөнер бұйымдарын жасаудағы біліктілігі мен іскерлігі, ұлттық тәлім-тәрбиеден ұғымдары жеткіліксіз болуынан туындап отыр.

Нақтылы айтқанда проблеманың практикадағы және ғылыми әдебиеттердегі жағдайына талдам жасасақ бірқатар карама-қайшылықтар жайлы айтуға мүмкүндік береді, олар;

- психология-педагогикалық әдебиеттер мен педагогикалық жоғары оқу орындарының жұмыс тәжірибесін талдауда сурет, сызу және технология сабағы мұғалімдерінің құрал-жабдықтарының жоқтығына, материалдардың тапшылығына және кейбір шалғай ауылдарда әлеуметтік жағдайларына байланысты бүгінгі күннің талап-тілектеріне сәйкес келмейтіндігі арасындағы;

- аталған мамандықтағы оқытушылар мен мұғалімдердің қазіргі заман ғылымы негізінде оқушы-жастарға эстетикалық, еңбек, патриоттық, дене тәрбиелерін беру жүйесінде, оларды пайдалану мен педагогика ғылымында бұл мәселенің әлі де болса қажетті деңгейде шешілмеуі арасындағы;

- сурет, сызу және технология пәндерінің мұғалімдерінің, тиімді пайдалана алатын кәсіби мамандардың жетікіліксіздігі мен бұл салада болашақ мұғалімдер даярлау деңгейіндегі қажетті жабдықтар мен оқулықтардың, көрнекі құралдардың төмендігі арасындағы;

- орта кәсіптік білім беретін және жоғары оқу орындарында бұл проблеманы ендіруге байланысты педагогика ғылыми ұсынған талаптар мен олардың шешімін табуға мүмкіндік туғызатын әдістемелік нұсқаулардың жоқтығы арасындағы;

- мемлекет тіліндегі оқулықтар мен әдістемелік және дидактикалық көмекші және көрнекті құралдар әлі де жетіспейтіндігі арасындағы;

- аталған барлық білім беру жүйесінде электронды оқулықтардың мүлдем жоқтығы арасындағы;

- казак ұлттық қолөнер бұйымдарын жасау технологиясын қазіргі заман ғылымы негізінде оқушы-жастарға еңбек тәрбиесін беру жүйесінде пайдалану мен педагогика ғылымында бұл мәселенің қажетті деңгейде зерттелмеуі арасындағы;

- казак ұлттық қолөнер бұйымдарын жасау технологиясын тиімді пайдалана алатын кәсіби мамандардың жеткіліксіздігі мен бұл салада болашақ мұғалімдер даярлау деңгейінің төмендегі арасындағы;

- орта кәсіп білім беретін және жоғары оқу орындарында бұл проблеманы ендіруге байланысты педагогика ғылымы ұсынған талаптар мен олардың шешімін табуға мүмкіндік туғызатын әдістемелік нұсқаулардың жоқтығы арасындағы. Бұл сатының мерзімі: орта мектептің 9 сыныптан кейін, 2 жыл арнайы орта білім беретін оқу орындары (колледж). Жоғары арнайы мектепте жаңа моделінің құруылы негіздері. Бұл сатының үздіксіз білім беретін дәрежесі бейнелеу өнер саласы жоғары оқу орындарының: арнайы жоғары мектеп, факультет, бөлім. Оқу мерзімі 5 жыл. Арнайы орта мектепті (көркем-сурет колледж) бітіргендер, конкурс бойынша, жоғары оқу орнына түседі.

Бейнелеу өнер саласындағы оқу бағдармалары, нақты мамандар дайындау үшін жасалынады.

Бағдарламалардың ерекшілігі (қазіргімен жалғастырғанда) жалпы бейнелеу өнерінің пәндері – сурет, әрлеу (живопись) шамалы ғана сағаттар жүргізіледі, не болмаса факультатив ретінде қалады. Айтарлық өзгерістер- - мүсіншілер, монументалдық суретші, графиктер сәулет өнерімен (сәулет кеңістегі, қоршаған ортасы) оқу процесі тығыз байланысуы керек. Жоғары 5 жылдық арнайы мектепті бітіргендерге конкурс арқылы магистратура бір жыл мерзімге шектеледі. Үш жылдық аспирантураға да талапкер конкурспен түседі. 4-ші сатының мерзімі ғалымдар дайындайтын социализм кезеңіндегі тарихы тәжірибемен дәлелденеді. Қазіргі ҚР капитализм кезеңінде шет елдің тәжірибесін көшіру жолдары әлі бұлттартпас нәтижелерін көрсетпей тұр. Магистрант (стажер) бір жыл мерзімде ғылыми диссертацияның тақырыбын табу керек. Кандидаттық минимумдарын (шет тілі, қоғам-саяси пән) тапсыруы және ғылыми рефератты қорғау қажет. Үш жылдық аспирантура

мерзімі тек қана диссертация жазуға, оны бітіріп қорғауға орналады. Орта мектеп, арнайы орта мектеп (колледж) дәрежесінде, бейнелеу өнер саласында үздіксіз білім беру міндетті түрде мемлекет қарамағында болуы жалғасады. Бұл сатыда 9 жыл арнайы орта мектеп, 1 жыл колледж мерзімінде, оқушыларға жалпы бейнелеу өнер саласының барлық пәндері ортақ оқытылады. Тек қана колледжің екінші жыл оқуында мамандандыру басталады.

Жоғары арнайы мектеп толық бейнелеу өнерінің жекелген мамандарын дайындайды. Бұл сатыда да мамандарды дайындау, мемлекет өз қарамағында (стипендия, жатақхана) білім беруін жалғастырады.

Төртінші саты, яғни магистратура, аспирантура бейнелеу өнерінің саласындағы нақты мамандарды ғылыми атағын алуына да мемлекет өз қолына алуы керек (стипендия, жатақхана).

1. *Маргулан А. Казахское народное прикладное искусство. - Алматы: Өнер, 1982.- 184 б.*

2. *Арғынбаев Х. Қазақ халқының қолөнері. - Алматы: Өнер, 1986.- 281 б.*

3. *Жәнібекеов Ө. ЭХО. - Алматы: Өнер, 1989.- 59 б.*

4. *Қасиманов С. Қазақ халқының қолөнері. - Алматы: Өнер, 1996.- 264 б.*

Резюме

В статье рассматривается совершенствование структуры образования в средних и высших специализированных учебных заведениях по национальной модели непрерывного образования в области изобразительных искусств Республики Казахстан.

Summary

You will know perfection of structure of education in average and supreme specialized educational institutions of national model in continuous education in the fine arts of Republic Kazakhstan in this article.